

**Гүлжанат Бекболатқызы Шәден^{1*}, Акерке Берікқанқызы Тумабаева²,
Болатбек Шәденұлы Батырхан³**

^{1*}автор-корреспондент, докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ., ORCID: 0000-0003-2090-777X E-mail: gulzhanat_shaden@mail.ru

²докторант, әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ., ORCID: 0000-0002-1128-1317 E-mail: Erke939391@mail.ru

³философия докторы (PhD), әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті, Қазақстан, Алматы қ., ORCID: 0000-0003-2942-925X E-mail: bolatkazakh@gmail.com

ҚАЗАҚ ТІЛІНІҢ ҰЛТТЫҚ КОРПУСЫ: ІШКОРПУСТАРДЫҢ БІЛІМ БЕРУ ҮДЕРІСІНДЕГІ ЛИНГВИСТИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ

Андатпа. Мақалада Қазақ тілінің ұлттық корпусы құрамындағы ішкорпустардың инклюзивті білім беру үдерісіндегі лингвистикалық әлеуеті және оларды қазақ тілін оқытуда тиімді қолданудың ғылыми-лингвистикалық негіздері қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі қазіргі цифрлық білім беру кеңістігінде қазақ тілін оқыту мазмұнын тілдік дерекке, мәдени семантикаға, ауызша қолданысқа және жедел цифрлық кері байланысқа сүйеніп жаңаша ұйымдастыру қажеттігімен айқындалады. Әсіресе инклюзивті ортада тілдік материалдың деңгейленген, түсінікті, көпарналы және мазмұндық жағынан бай болуы шешуші мәнге ие. Зерттеудің мақсаты – Қазақ тілінің ұлттық корпусы мен оған сабақтас цифрлық қорларды пайдалану арқылы қазақ тілін оқытудың лингвистикалық әлеуетін айқындау. Осы мақсатқа сай ұлттық корпусың ономастикалық, мәдени-репрезентативті, ауызша ішкорпустары, Қазақ тілінің ұлттық сөздік қоры, ТБІАЗУ ақылды мәгінтүзеткіші және Қазақ тілінің паремиологиялық қоры талданды. Зерттеудің эмпирикалық базасын аталған платформалардағы мәтіндік, дыбыстық, бейнелік және картотекалық деректер құрайды. Теориялық негізі ұлттық корпус, корпусқа негізделген оқыту, инклюзивті лингводидактика және цифрлық тілдік ресурстарды білім беру үдерісіне енгізу туралы ғылыми тұжырымдарға арқа сүйейді. Жұмыста сипаттамалы, контекстік, салыстырмалы талдау, іріктеу-сұрыптау және лингвистикалық-әдістемелік модельдеу әдістері қолданылды. Нәтижесінде ұлттық корпус пен цифрлық қорлардың сөз мағынасын контексте танытуға, мәдени кодты ашуға, орфоэпиялық және орфографиялық норманы меңгертуге, жазылымды түзетуге, сөздік қорды молайтуға және тілдік материалды білім алушының деңгейіне қарай бейімдеуге мүмкіндік беретіні анықталды. Зерттеудің ғылыми маңызы – қазақ тілін инклюзивті ортада оқытудың дерекке негізделген тұтас моделін ұсынуында, ал практикалық құндылығы – аталған ресурстарды сабақ мазмұнын құрастыруда, тілдік дағдыларды кешенді дамытуда және қазақтілді жасанды интеллект жүйелерін сапалы тілдік дерекпен қамтамасыз етуге қолдануға болатындығынан көрінеді.

Тірек сөздер: ұлттық корпус; инклюзивті білім беру; цифрлық ресурс; тілдік материал; ішкорпус.

Сілтеме жасау үшін: Шәден Г.Б., Тумабаева А.Б., Батырхан Б.Ш. Қазақ тілінің ұлттық корпусы: ішкорпустардың білім беру үдерісіндегі лингвистикалық әлеуеті. *Tiltany*, 2026. №3 (103). 246-261-бб.

DOI: <https://doi.org/10.55491/2411-6076-2026-3-246-261>

**Гүлжанат Бекболатовна Шәден^{1*}, Акерке Берікқановна Тумабаева²,
Болатбек Шәденович Батырхан³**

^{1*}автор-корреспондент, докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, ORCID: 0000-0003-2090-777X E-mail: gulzhanat_shaden@mail.ru

²докторант, Казахский национальный университет имени аль-Фараби,

Казахстан, г. Алматы, ORCID: 0000-0002-1128-1317 E-mail: Erke939391@mail.ru

³доктор философии (PhD), Казахский национальный университет имени аль-Фараби, Казахстан, г. Алматы, ORCID: 0000-0003-2942-925X E-mail: bolatkazakh@gmail.com

НАЦИОНАЛЬНЫЙ КОРПУС КАЗАХСКОГО ЯЗЫКА: ЛИНГВИСТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ ПОДКОРПУСОВ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация. В статье рассматриваются лингвистический потенциал подкорпусов Национального корпуса казахского языка в условиях инклюзивного образования и научно-лингвистические основы их эффективного использования в обучении казахскому языку. Актуальность исследования обусловлена необходимостью по-новому организовать содержание обучения казахскому языку в современном цифровом образовательном пространстве, опираясь на языковые данные, культурную семантику, устную речь и оперативную цифровую обратную связь. В

инклюзивной среде особое значение приобретает уровневый, понятный, мультимодальный и содержательно насыщенный языковой материал. Цель исследования – определить лингвистический потенциал обучения казахскому языку на основе Национального корпуса казахского языка и связанных с ним цифровых фондов. В соответствии с этой целью проанализированы ономастический, культурно-репрезентативный и устный подкорпусы, Национальный словарный фонд казахского языка, интеллектуальный корректор текста TBIJAZU и Паремииологический фонд казахского языка. Эмпирическую базу исследования составили текстовые, аудиовизуальные и картотечные данные указанных платформ. Теоретическую основу составили научные положения о национальном корпусе, корпусно-ориентированном обучении, инклюзивной лингводидактике и внедрении цифровых языковых ресурсов в образовательный процесс. В работе использованы описательный, контекстуальный, сопоставительный методы, а также приемы отбора, классификации и лингвистико-методического моделирования. Результаты исследования показали, что национальный корпус и цифровые ресурсы позволяют раскрывать значение слова в контексте, выявлять культурный код, осваивать орфоэпические и орфографические нормы, совершенствовать письменную речь, расширять словарный запас и адаптировать языковой материал к уровню обучающегося. Научная значимость исследования состоит в предложении целостной модели обучения казахскому языку в инклюзивной среде, основанной на языковых данных. Практическая ценность определяется возможностью использовать данные ресурсы при проектировании содержания урока, комплексном развитии языковых навыков и обеспечении казахоязычных систем искусственного интеллекта качественными языковыми данными.

Ключевые слова: национальный корпус; инклюзивное образование; цифровой ресурс; языковой материал; подкорпус.

Для цитирования: Шаден Г.Б., Тумабаева А.Б., Батырхан Б.Ш. Национальный корпус казахского языка: лингвистический потенциал подкорпусов в образовательном процессе. *Tiltany*, 2026. №3 (103). С. 246-261. (на каз. яз.)

DOI: <https://doi.org/10.55491/2411-6076-2026-3-246-261>

Gulzhanat Shaden^{1*}, Akerke Tumabayeva², Bolatbek Batyrkhan³

^{1*}Corresponding Author, Doctoral Student,

Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty,

ORCID: 0000-0003-2090-777X E-mail: gulzhanat_shaden@mail.ru

²Doctoral Student, Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty,

ORCID: 0000-0002-1128-1317 E-mail: Erke939391@mail.ru

³Doctor of Philosophy (PhD), Al-Farabi Kazakh National University, Kazakhstan, Almaty,

ORCID: 0000-0003-2942-925X E-mail: bolatkazakh@gmail.com

THE NATIONAL CORPUS OF THE KAZAKH LANGUAGE: THE LINGUISTIC POTENTIAL OF ITS SUBCORPORA IN THE EDUCATIONAL PROCESS

Abstract. The article examines the linguistic potential of the subcorpora of the National Corpus of the Kazakh Language in inclusive education and the linguistic foundations for their effective use in teaching Kazakh. The study is relevant because current digital education requires new ways of organizing language instruction on the basis of authentic language data, cultural semantics, spoken usage, and rapid digital feedback. In inclusive settings, effective instruction depends on learning materials that are leveled, accessible, multimodal, and content-rich. The aim of the study is to identify the linguistic potential of teaching Kazakh through the National Corpus of the Kazakh Language and related digital resources. For this purpose, the onomastic, cultural-representative, and oral subcorpora were examined together with the National Lexical Fund of the Kazakh Language, the TBIJAZU intelligent text corrector, and the Paremiological Fund of the Kazakh Language. The empirical basis of the study consists of textual, audiovisual, and card-index data drawn from these platforms. The theoretical framework is based on research in national corpus studies, corpus-based language teaching, inclusive linguodidactics, and the integration of digital language resources into education. The methods used include descriptive, contextual, and comparative analysis, as well as selection, classification, and linguistic-methodological modeling. The results show that the national corpus and digital resources make it possible to reveal word meaning in context, explain cultural codes, develop orthoepic and orthographic competence, improve writing, expand vocabulary, and adapt language material to learners' needs. The scientific significance of the study lies in proposing a data-based and integrated model for teaching Kazakh in inclusive education. Its practical value is connected with lesson design, the comprehensive development of language skills, and the use of structured linguistic data for Kazakh-language artificial intelligence systems.

Keywords: national corpus; inclusive education; digital resource; linguistic material; subcorpus.

For citation: Shaden, G., Tumabayeva, A., Batyrkhan, B. The National Corpus of the Kazakh Language: the Linguistic Potential of its Subcorpora in the Educational Process. *Tiltany*, 2026. No.3 (103). Pp. 246-261. (in Kazakh)

DOI: <https://doi.org/10.55491/2411-6076-2026-3-246-261>

Кіріспе

Қазіргі білім беру кеңістігі түбегейлі өзгеріп келеді. Оқыту үдерісі енді тек дәстүрлі аудиториямен шектелмей, цифрлық және виртуалды ортада жалғасатын, әртүрлі білім алушының сұранысына бейімделетін көпқабатты жүйеге айналды. Мұндай жағдайда қазақ тілін оқыту мәселесі де жаңа мазмұнға ие болды: тілді жай үйрету жеткіліксіз, оны заманауи технологиялық ортада өміршең, қолжетімді, функционалды тіл ретінде таныту қажет. Әсіресе инклюзивті білім беру жағдайында бұл талап күшейе түседі. Себебі инклюзивті орта әрбір білім алушының тілдік, танымдық, психологиялық және қабылдау ерекшеліктерін ескеретін, түсінікті де икемді ресурстарды қажет етеді. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ тілін оқытуда цифрлық ресурстарды, оның ішінде жасанды интеллектке негізделген әзірлемелер мен ұлттық тілдік дерекқорларды пайдалану – уақыт талабы ғана емес, ғылыми-әдістемелік қажеттілік.

Бүгінгі таңда жасанды интеллект жүйелері білім берудің мазмұны мен әдісіне елеулі ықпал етіп отыр. Түрлі цифрлық платформалар, мәтінмен жұмыс істейтін интеллектуалды бағдарламалар, автоматты талдау және іріктеу құралдары оқыту үдерісін жеделдетіп, жекелендіруге мүмкіндік береді. Қазақ тілін оқытуда мұндай жүйелердің маңызы ерекше, өйткені олар тілдік бірліктерді іздеуге, үлгілерді салыстыруға, контекстік қолданысты көрсетуге, тапсырманы білім алушы деңгейіне бейімдеуге жол ашады. Алайда жасанды интеллектінің қазақ тілінде сапалы жұмыс істеуі тілдің цифрлық базасының қаншалықты бай әрі жүйеленгеніне тікелей байланысты. Осы жерде Қазақ тілінің ұлттық корпусының орны айрықша көрінеді. Корпус – қазақ тілінің қорын цифрлап сақтайтын база ғана емес, зерттеуші үшін эмпирикалық тілдік алаң, тілтанушының «микроскопы», ал оқытушы үшін сенімді әрі тілдік дерек көзі.

Қазақ тілінің ұлттық корпусы – тілдің қолданыс кеңістігін, мағыналық реңкін, тіркесімдік әлеуетін, стильдік қабатын және мәдени жүгін ашып көрсететін эмпирикалық алаң. Инклюзивті білім беру жағдайында мұндай ресурс ерекше маңызды, өйткені ол бір тілдік құбылысты әртүрлі мысал, әртүрлі мәтін түрі және әртүрлі қолданыс үлгісі арқылы түсіндіруге мүмкіндік береді. Соның нәтижесінде білім алушы тілдік бірлікті абстрактілі ереже ретінде емес, нақты қарым-қатынастағы тірі құбылыс ретінде қабылдайды. Бұл – тіл үйретудің әрі лингвистикалық, әрі әдістемелік тиімді жолы. Сонымен бірге ұлттық корпус қазақ тілінің цифрлық өміршеңдігін күшейтетін негізгі тетіктердің бірі ретінде жасанды интеллект жүйелерін қазақша сапалы оқытуға да тірек болады.

Инклюзивті білім беру жағдайында тіл оқытудағы басты талаптардың бірі – білім мазмұнының қолжетімді, икемді, визуалды, қайталамалы және контекске негізделген болуы. Ұлттық корпус пен онымен сабақтас цифрлық қорлар осы талаптарға жауап бере алады. Осы зерттеуде Қазақ тілінің ұлттық корпусындағы *мәдени-репрезентативті ішкорпус*, *ауызша ішкорпус*, *ономастикалық ішкорпусы* және қазақ тілінің цифрлық қорлары – *Қазақ тілінің ұлттық сөздік қоры*, *TBIJAZU*, *Қазақ тілінің паремологиялық қоры* атты қазақ тілін оқытудың лингвистикалық-әдістемелік негіздерін айқындауға мүмкіндік беретін өзара байланысты ресурстар ретінде қарастырылады. Аталған цифрлық ресурстардың ортақ ғылыми маңызын былайша көрсетуге болады: олар қазақ тілінің лексикасын, мәдени мазмұнын, ауызша қолданысын, жалқы есімдер жүйесін, ұлттық таным мен тілдік тұлға ерекшелігін, сондай-ақ дұрыс жазу мен тұрақты тіркестерді біртұтас цифрлық ортада ұсынады. Бұл қазақ тілін оқытуда мазмұнды саралап беруге, мәдени астарды ашуға, сөйлеу мен жазу дағдыларын байланыстыра дамытуға және әртүрлі білім алушының қажеттілігіне бейімделген тапсырмалар құрастыруға жол ашады.

Зерттеу жұмысының *өзектілігін* төмендегідей себептермен негіздейміз. *Біріншіден*, ол қазақ тілін цифрлық кеңістікте жүйелі насихаттау мен оқыту қажеттігінен туындайды; *екіншіден*, инклюзивті білім беру жағдайында тілдік материалды көпарналы, түсінікті және дерекке негізделген түрде ұсынудың маңызымен байланысты; *үшіншіден*, қазіргі қазақтілді жасанды интеллект жүйелері мен цифрлық платформалардың сапасын арттыруда ұлттық корпус пен цифрлық қорлардың шешуші рөл атқаруынан көрінеді.

Бүгінде қазақ тілін оқытуда тек оқулық мәтініне сүйену жеткіліксіз, оны ұлттық корпус,

сөздік қор, жазу ресурсы және паремиялық база сияқты цифрлық дереккөздермен ұштастыру қажеттігі артып отыр. Осыған байланысты зерттеудің мақсаты – инклюзивті білім беру жағдайында Қазақ тілінің ұлттық корпусы мен соған сабақтас цифрлық ресурстарды қолданудың лингвистикалық-әдістемелік негіздерін айқындау, олардың қазақ тілін оқытудағы мүмкіндіктерін жүйелеу және тілдік білімді мәдени, қатысымдық әрі цифрлық тұрғыдан кешенді меңгертудегі орнын көрсету.

Материал және әдістер

Тілдік корпусстарды оқыту үдерісінде пайдалану соңғы жылдары лингводидактикадағы өнімді бағыттардың біріне айналды. Зерттеулерде корпус тек электрондық мәтін жинағы ретінде емес, тілдің табиғи қолданысын көрсететін, сөздің мағынасын, тіркесімдік өрісін, стильдік реңкін, жанрлық ерекшелігін және жиілік сипатын нақты дерек арқылы ашуға мүмкіндік беретін ғылыми-әдістемелік ресурс ретінде қарастырылады. Корпусқа сүйенген оқыту тәсілі тілдік бірлікті жалаң ереже не жасанды мысал негізінде емес, шынайы мәтіндік ортада танытуға жол ашады, ал бұл өз кезегінде білім алушының тілдік құбылысты контексте қабылдауын, салыстыруын және саналы меңгеруін күшейтеді. Сондай-ақ мұндай тәсіл мұғалімнің тілдік дерекпен жұмыс істеу мәдениетін тереңдетіп, оқыту мазмұнын нақты, дәлелді және икемді құруға жағдай жасайды. Әсіресе инклюзивті білім беру жағдайында корпусстың маңызы арта түседі, өйткені ол мәтіндерді деңгейлеп іріктеуге, қолданысы тұрақты үлгілерді таңдауға, сөздің мағыналық және құрылымдық қызметін әртүрлі мысал арқылы көрсетуге, білім алушыға табиғи әрі сенімді тілдік материал ұсынуға мүмкіндік береді (Фазылжанова, 2023: 465). Осы тұрғыдан алғанда, ұлттық корпус пен соған сабақтас цифрлық қорларды қазақ тілін оқытудың лингвистикалық-әдістемелік негіздерін айқындайтын маңызды дереккөз ретінде қарастыру орынды.

Зерттеудің эмпирикалық базасын қазақ тілінің табиғи қолданысын, ұлттық-мәдени мазмұнын және нормативтік үлгілерін кешенді көрсетуге мүмкіндік беретін өзара сабақтас цифрлық ресурстар құрады. Негізгі материал көзі ретінде *Қазақ тілінің ұлттық корпусы* алынып, оның *ауызша ішкорпусы*, *мәдени-репрезентативті ішкорпусы*, *ономастикалық ішкорпусындағы* тілдік деректер сұрыпталып қарастырылды. Бұл қорлар арқылы сөйлеу тілі үлгілері, мәдени-танымдық мазмұн, жалқы есімдер жүйесі қатар қамтылды, сондықтан олар инклюзивті білім беру жағдайында қазақ тілін оқытуға лайық деңгейленген, мазмұны түсінікті, тілдік тұрғыдан дәйекті оқу материалын іріктеуге негіз болды. Сонымен бірге Қазақ тілінің ұлттық сөздік қоры (<https://tbikartoteka.kz/>), TBIJAZU платформасы (<https://tbijazu.kz/>) және Қазақ тілінің паремологиялық қоры (<https://tbiparem.kz/>) сөз мағынасын нақтылау, контекстік қолданысты көрсету, жазылымды бейімдеу, тұрақты тіркестер мен мақал-мәтелдердің танымдық қызметін ашу бағытында қосымша дереккөз ретінде пайдаланылды. Осы материалдар жиынтығы қазақ тілін оқытудың лингвистикалық-әдістемелік негіздерін айқындауда тек мәтіндік қор емес, тілдік деректі іріктеуге, ықшамдауға, түсіндіруге және инклюзивті ортаға бейімдеуге мүмкіндік беретін тұтас әдістемелік база ретінде қарастырылды.

Зерттеудің теориялық іргетасы ретінде қазақ тіл білімінде корпусстық лингвистика, ұлттық корпус жасаудың ғылыми-теориялық мәселелерін талдаған А. Жұбанов, Э. Сүлейменова, А. Фазылжан, А. Жаңабекова т.б. ғалымдар еңбектері, қазақ тілін оқытудың лингвистикалық-әдістемелік негізін айқындаған Ф. Оразбаева, Ж. Дәулетбекова, З. Ерназарова, Т. Ермекова, Б. Қапалбек еңбектеріндегі ғылыми тұжырымдар негізге алынды.

Зерттеу жұмысында қойылған мақсатқа сай сипаттамалы, контекстік, салыстырмалы, іріктеу-сұрыптау және лингвистикалық-әдістемелік модельдеу әдістері өзара сабақтастықта қолданылды. Алдымен, Қазақ тілінің ұлттық корпусындағы *мәдени-репрезентативті ішкорпус*, *ауызша ішкорпус*, *ономастикалық ішкорпусы* материалдары мазмұны, тілдік күрделілігі, қолданыс сипаты және ұлттық-мәдени жүктемесі жағынан іріктеліп, сипаттамалы және контекстік талдау негізінде қарастырылды. Салыстырмалы талдау арқылы бұл деректердің инклюзивті білім беру жағдайында қазақ тілін оқытуға қай қырымен тиімді екені, яғни ауызша қолданыс, мәдени мазмұн, жалқы есімдер жүйесі, тілдік тұлға және танымдық бірліктерді меңгертудегі мүмкіндіктері айқындалды. Сонымен бірге *Қазақ тілінің ұлттық сөздік қоры*,

TBIJAZU және *Қазақ тілінің паремологиялық қоры* қосымша цифрлық ресурс ретінде алынып, сөз мағынасын нақтылау, қолданыс үлгісін көрсету, жазылымды түзету және паремиялық бірліктердің қызметін ашу бағытында пайдаланылды.

Әдебиетке шолу

Тілдік корпустарды ашық білім беру ресурсы ретінде қарастыратын зерттеулерде олардың тіл үйретудегі дәстүрлі оқу материалынан өзгеше артықшылығы нақты көрсетіледі: корпус білім алушыға тілдік бірлікті дайын ереже не жасанды мысал арқылы емес, шынайы қолданыс, мәнмәтін, жиілік және стильдік реңк аясында танытуға мүмкіндік береді. Мұндай ұстаным тіл үйретуді дерекке негізделген, икемді және білім алушының танымдық белсенділігін арттыратын үдеріс ретінде сипаттайды. Зерттеуде корпусқа сүйенген оқыту тілдік деректі өз бетінше байқау, салыстыру, заңдылықты аңғару және қолданыс ерекшелігін түсіну дағдыларын қалыптастыратыны айқындалады. Бұл тұжырым инклюзивті білім беру жағдайында да ерекше мәнге ие, өйткені ашық цифрлық ресурс ретінде корпус әртүрлі деңгейдегі білім алушыға тілдік материалды жеке қарқынмен игеруге, нақты мысал арқылы түсінуге және оқу мазмұнын көпарналы түрде қабылдауға жағдай жасайды (Vyatkina, 2020).

Осы бағыттағы зерттеулердің келесі бір маңызды қыры тілдік корпус тек білім алушыға арналған ресурс емес, болашақ мұғалімнің кәсіби құзыретін қалыптастыратын құрал ретінде қарастырумен байланысты. Зерттеуші Абдель Латиф еңбегінде корпус сауаттылығы мұғалім даярлығының құрамдас бөлігі ретінде сипатталып, болашақ тіл маманының тілдік деректі іздеу, іріктеу, түсіндіру және оны оқу үдерісіне бейімдеп қолдану дағдыларына тікелей ықпал ететіні көрсетіледі. Әсіресе корпуспен жұмыс істеу тәжірибесі мұғалімнің ережені дайын күйінде жеткізуші емес, тілдік құбылысты нақты дерек негізінде түсіндіретін *зерттеуші-педагог* ретіндегі ұстанымын күшейтетіні айқындалады. Зерттеу нәтижелері бастапқы кезеңде корпус құралдарын қабылдау мен оларды тұрақты практикаға енгізу арасында айырма болатынын, яғни корпус сауаттылығы арнайы әдістемелік даярлықты қажет ететінін де аңғартады. Бұл тұжырым инклюзивті білім беру жағдайында ерекше маңызды, өйткені мұғалім әртүрлі тілдік деңгейдегі білім алушыға бір материалды бірнеше қырынан, түрлі мысалмен және контекспен ұсынуға қабілетті болуы тиіс. Осы тұрғыдан алғанда, ұлттық корпус пен цифрлық қорларды тиімді қолдану тек оқу материалының сапасын арттырып қана қоймай, оқытушының өзі де дерекке негізделген, бейімдеуге икемді, тілдік талдауға сүйенетін кәсіби әдістемелік мәдениетін қалыптастыруға қызмет етеді (Abdel Latif, 2021: 16).

Чех тілінің ұлттық корпусы – чех тілінің жазбаша, ауызша, тарихи және параллель деректерін жүйелі түрде жинақтап, таңбалап, іздеуге мүмкіндік беретін ірі академиялық инфрақұрылым. Ол 1994 жылдан бері чех тілін үздіксіз сипаттауға бағытталған жоба ретінде дамып, бүгінде зерттеу мен оқытуды қатар қамтамасыз ететін көпқабатты ресурсқа айналған. Корпустың осы ерекшелігі оны тіл үйретуде тек мысалдар қоймасы емес, тілдік норманы, қолданыс жиілігін, жанрлық айырманы, ауызша және жазбаша үлгілердің табиғатын нақты дерек арқылы көрсетуге мүмкіндік беретін әдістемелік тірек ретінде қарастыруға жол ашады. Сонымен бірге Чех ұлттық корпусына қарасты параллель және арнайы оқу корпустары чех тілін шетел тілі немесе екінші тіл ретінде меңгертуде деңгейлік, мақсаттық және функционалдық тұрғыдан бейімделген оқу материалын іріктеуге қолайлы база ұсынады (Czech National Corpus, 2024: 1).

Осы бағыттағы зерттеулерде чех тіліне арналған корпустық ресурстардың лингводидактикалық әлеуеті бірнеше қырынан ашылады. Арнайы еңбектердің бірінде чех тілін шетел тілі ретінде университетте оқытуда корпусқа сүйену білім алушының тілдік құбылысты дайын ереже арқылы емес, нақты контекст, қолданыс жиілігі және мәтіндік орта арқылы тануына мүмкіндік беретіні көрсетіледі; мұнда корпуспен жұмыс лексика мен грамматиканы меңгертудің ғана емес, *тілдік байқағыштықты* дамытудың да құралы ретінде бағаланады (Zasina, 2022: 127). Оқу корпустарын құруға арналған зерттеуде деңгейлік ішкорпустардың чех тілін әр сатыда оқытылатын лексика мен сөзжасам үлгілерін сұрыптап көрсетуге мүмкіндік беретіні, яғни оқу материалының күрделілік деңгейін дәл межелуге жағдай жасайтыны айқындалады (Válková, 2021: 637). Чех тілін шетелдіктерге үйретудегі валенттілік

құрылымдарын қарастырған жаңа зерттеу корпусық деректің грамматикалық модельді шынайы қолданыспен ұштастыруға мүмкіндік беретінін дәлелдейді, бұл әсіресе сөйлем құрау, етістік тіркесімділігін меңгеру және тілдік қателердің алдын алу үшін маңызды (Hudousková, 2026: 120). Ал чех тілін екінші тіл ретінде игерушілер корпусына қатысты жұмыстар оқушы тіліндегі қателерді, аралық тіл құбылыстарын және игеру кезеңдерін нақты дерек арқылы сипаттауға болатынын көрсетті; мұндай тәсіл оқытуда тек норманы үйретіп қана қоймай, білім алушының нақты қиындықтарын эмпирикалық негізде тануға мүмкіндік береді. Осы тұрғыдан алғанда, чех тілінің ұлттық корпусы мен соған жалғасқан мамандандырылған оқу және үйренуші корпустары тіл оқытуды дерекке сүйенген, деңгейленген және әдістемелік тұрғыдан икемді жүйе ретінде ұйымдастырудың өнімді үлгісін ұсынады.

Орыс тілінің ұлттық корпусын оқытуда пайдалану мәселесіне арналған зерттеулерде корпус деректері тіл үйретудің қосымша материалы емес, оқу-зерттеу жұмысын ұйымдастыратын әдістемелік құрал ретінде қарастырылады. Еңбектерде корпуспен жұмыс істеу арқылы білім алушының сөздің мағынасын, көпмағыналылығын, кірме лексиканы, неологизмдерді, көнерген қолданыстарды, грамматикалық варианттарды және сөздің пайда болу уақыты мен қолданыс өрісін нақты мәтіндік дерек негізінде талдай алатыны көрсетіледі. Бұл үшін лексика-грамматикалық іздеу, семантикалық таңбаланым бойынша іздеу, мәтінді уақытына қарай сұрыптау, ішкорпус таңдау және статистикалық мәліметтерді пайдалану сияқты корпусық тетіктердің оқытудағы тиімділігі айқындалады. Зерттеудің маңызды тұсы – корпус материалының сөздікпен ұштастырыла қолданылуы: осы арқылы тілдік норма мен нақты қолданыс қатар салыстырылып, білім алушының тіл туралы түсінігі тереңдей түседі. Мұндай ұстаным инклюзивті білім беру жағдайында да мәнді, өйткені корпус тілдік құбылысты жасанды мысал арқылы емес, шынайы мәтіндік ортада көрсетуге, материалды деңгейлеп іріктеуге және білім алушының өз бетінше байқау, салыстыру, қорытынды жасау дағдыларын дамытуға мүмкіндік береді (Olkhovskaya, 2019: 100).

Тілдік корпусарды оқыту үдерісіне енгізуге арналған зерттеулер ұлттық не эталондық корпусың басты артықшылығы тілдік бірлікті жасанды мысалмен емес, табиғи қолданыс аясында танытуында екенін көрсетеді. Университеттік ағылшын тілін оқытуға арналған еңбекте British National Corpus білім алушыға сөздің тіркесімін, жиілігін және контекстік реңкін өздігінен байқауға мүмкіндік беретін өкілдік ресурс ретінде сипатталады, соның нәтижесінде тілдік дерекпен жұмыс істеу дағдысы күшейеді (Bober, 2021: 181). Бұл тұжырым инклюзивті білім беру жағдайында да мәнді, өйткені корпус материалы оқу мазмұнын сұрыптауға, тілдік құбылысты нақты контексте көрсетуге және әртүрлі деңгейдегі білім алушыға түсінікті тілдік орта ұсынуға жағдай жасайды. Сондықтан Қазақ тілінің ұлттық корпусын да оқытуда жай мәтін қоры емес, тілдік деректі құрылымдап, меңгертуді жеңілдететін *лингвистикалық-әдістемелік ресурс* ретінде қарастыруға болады.

Инклюзивті тіл оқытуға арналған қазіргі еңбектер де осы бағытты нақтылай түседі. Жоғары білімдегі академиялық тілді оқыту тәжірибесін талдаған зерттеуде оқу мазмұнын бейімдеу, саралап оқыту және мәдени сезімтал әдістер инклюзивтіліктің негізгі шарттары ретінде көрсетіледі (Bakogiannis, 2025: 105). Қосымша тілдерді меңгертудегі ерекшеліктерге арналған шолу еңбекте көпарналы түсіндіру, дараланған қолдау және қабылдау ерекшелігіне сай оқыту тәсілдерінің маңызы айқындалады (Kormos, 2026: 140). Осы еңбектердің барлығы ұлттық корпус пен цифрлық қорларды инклюзивті ортада қазақ тілін оқытуға бейімделген, деңгейленген және мәдени мазмұны айқын тілдік ресурс ретінде пайдаланудың ғылыми негізі бар екенін аңғартады.

Әлемдік корпусық лингвистиканың қазіргі даму үрдісі ұлттық тілдің толық мәтіндік қорын арнайы зерттеу нысаны ретінде қарастыруды талап етеді. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ мәтіндерінің стильдік, құрылымдық, мағыналық, қызметтік және өзге де қырларын айқындау – өзекті ғылыми мәселелердің бірі. Сондықтан қазақ тіліндегі автоматтандырылған мәтіндер корпусын және оның сандық базасын құру тек теориялық емес, ғылыми-қолданбалы жағынан да айрықша маңызды міндет болып табылады (Жұбанов, 2016: 16). Бұл тұжырым ұлттық корпусың тек тілдік деректі жинақтайтын база емес, қазақ тілін зерттеуге, жүйелеуге және

оқытуға қызмет ететін кешенді *ғылыми ресурс* екенін аңғартады.

Қазақ тілінің ұлттық корпусы бүгінгі қазақ тілін цифрлық кеңістікте орнықтырудың, ғылыми тұрғыдан сипаттаудың және оқыту мазмұнын дерекке негіздеп құрудың негізгі инфрақұрылымдарының біріне айналып отыр. Бұл ресурс қазақ тіліндегі мәтіндерді жай жинақтап қана қоймай, оларды ішкорпустар мен іздеу құралдары арқылы құрылымдап, сөздің мағынасы, қолданысы, грамматикалық түрленімі мен контекстік қызметін нақты көрсетуге мүмкіндік береді; қазіргі ресми сайтта оның негізгі, ауызша, мәдени-репрезентативті, ономастикалық, Ахмет Байтұрсынұлы ішкорпусы сияқты көптеген ішкорпустар мен *tbikartoteka*, *tbijazu*, *tbiparem* тәрізді оқу мен талдауға пайдалы цифрлық құралдары бірге ұсынылған. Осы тұрғыдан алғанда, ұлттық корпус қазақ тілінің ғылыми базасын күшейтетін, түпнұсқа мәтіндерді цифрландыру мен тілтанымдық таңбаланымды жеделдететін және қазақша жасанды интеллект жүйелерін сапалы тілдік дерекпен қамтамасыз ететін стратегиялық қор ретінде бағаланады (Fazylzhanova and et, 2025: 170).

Отандық тілтанымда қазақ тілін оқыту мәселесі әртүрлі қырынан қарастырылып жүргенімен, оны оқу мақсаты мен тілдік мазмұнына қарай жүйелі түрде саралау әлі де маңызды. Осы тұрғыдан қазақ тілін оқытуды шартты түрде екі ірі арнада түсіндіруге болады: біріншісі – күнделікті қатысымға, түсіну мен тілдік әрекетке бағытталған *қатысымдық бағдар*, екіншісі – тілдің ғылыми, танымдық және академиялық қызметін меңгертетін *мазмұндық-танымдық бағдар*. Қазіргі тәжірибеде осы екі арнаның шекарасы әрдайым нақты айқындала бермейтіндіктен, тілдік деңгейлердің сабақтастығы әлсіреп, белгілі бір сатыда меңгерілуге тиіс қарапайым үлгілер кейінгі кезеңдерде қайта-қайта қайталанып отырады. Соның салдарынан қазақ тілі білім алушының жасына, даярлық деңгейіне және оқу мақсатына қарай біртіндеп тереңдейтін тұтас жүйе ретінде емес, үзік-үзік қайталанатын пән ретінде қабылдануы мүмкін (Ермекова, 2024: 1).

Инклюзивті білім беру жағдайында бұл мәселе тіпті өзекті, өйткені мұнда бір жағынан тілдің қолданыстық және қатысымдық үлгілерін баршаға түсінікті түрде ұсыну қажет болса, екінші жағынан Қазақ тілінің ұлттық корпусы мен соған сабақтас цифрлық қорлар негізінде оның танымдық, мәдени және академиялық әлеуетін сатылай дамыту маңызды. Сондықтан қазақ тілін оқыту мазмұнын деңгейлеп, мақсатқа сай саралау және оны шынайы тілдік дерекпен ұштастыру осы зерттеудің негізгі әдіснамалық ұстанымдарының бірі болып саналады.

Отандық әдістемелік ойда қазақ тілі пәні мемлекеттік тілді меңгертудің өзегі ретінде қарастырылып, оның мақсаты тек тілдік білім берумен шектелмей, білім алушыны дұрыс сөйлеуге, сауатты жазуға, тілдік құбылысты саналы тануға және тіл арқылы ұлттық дүниетанымды игеруге бағытталатыны атап көрсетіледі (Дәулетбекова, 2024: 4). Осы ұстанымға сәйкес тілдің барлық деңгейлері сөйлеу, жазу, түсіну және талдау әрекетімен сабақтастықта меңгерілгенде ғана нәтижелі болады. Бұл қағида инклюзивті білім беру жағдайында Қазақ тілінің ұлттық корпусын қолдануға тікелей қатысты, өйткені корпус пен цифрлық қорлар мәтінді жасанды емес, табиғи қолданыс аясында танытып, білім алушының деңгейіне қарай іріктелген тілдік материал ұсынуға мүмкіндік береді. Сонымен бірге қазақ тілін оқыту мазмұны ұлттық құндылықтармен, мәдени ұғымдармен, дүниетанымдық тіректермен байланыста берілуі тиіс деген бағыт та барған сайын айқындала түсуде (Ерназарова, 2018: 202). Бұл ретте тіл тек қатынас құралы емес, білім алушының танымын, мәдени бағдарын, жауапкершілік сезімін және ойлау дағдысын қалыптастыратын рухани-танымдық кеңістік ретінде танылады (Қапалбек, 2023: 184). Сондықтан инклюзивті ортада Қазақ тілінің ұлттық корпусын және онымен сабақтас цифрлық ресурстарды қолдану тілдік дағдыны қалыптастырумен қатар, білім мазмұнын құндылықтық, мәдени және танымдық тұрғыдан байытып, қазақ тілін оқытудың лингвистикалық-әдістемелік негіздерін тереңдете түсетін маңызды бағыт болып табылады.

Нәтижелер және талқылау

Ономастикалық ішкорпус – жалқы есімдерді жинақтап, жүйелеп, цифрлық форматта ұсынатын арнайы тілдік ресурс. Бұл ішкорпус арқылы жер-су атауларының мәтіндегі қолданыс ерекшелігін, уақыт өте өзгеруін, кездесу жиілігін және қызметтік өрісін айқындауға болады. Сонымен бірге тілдегі топоним, антропоним және өзге де оним түрлері бір жүйеге түсіріліп,

олардың қорын қалыптастыруға мүмкіндік туады. Ішкорпустағы ономастикалық бірліктер арнайы лингвистикалық ақпаратпен қамтылып, мәтіндер метабелгіленім негізінде берілетіндіктен, оларды ғылыми тұрғыдан талдау да, оқыту мақсатында іріктеу де жеңілдейді.

Ономастикалық ішкорпустың негізгі мақсаты – қазақ тіліндегі топонимдерді, антропонимдерді және басқа да оним түрлерін жинақтап, оларды географиялық, мәдени-семантикалық және сөзжасамдық белгілермен сипаттау. Мұндай жүйелеу жалқы есімдердің тек атау қызметін емес, олардың ұлттық таныммен, кеңістікпен, мәдени жадпен және тарихи қолданыспен байланысын да ашуға жағдай жасайды. Қазіргі уақытта Қазақ тілінің ұлттық корпусының ономастикалық ішкорпусында 3 мыңға жуық оним түрі мен 15 000 000 сөзқолданыстан тұратын мәтіндер базасы жинақталған (Рысберген, 2023: 147). Бұл қор оны қазақ тілін оқытуда, әсіресе тілдік бірліктің мәдени және танымдық мазмұнын танытуда құнды эмпирикалық әрі әдістемелік ресурс ретінде қарастыруға мүмкіндік береді.

Ономастикалық ішкорпус материалдары қазақ антропонимдерінің тек атауыштық қызметпен шектелмейтінін, олардың этностың шаруашылық тәжірибесін, наным-сенімін, ырымдық ойлауын және мәдени жадын бойына сіңірген күрделі тілдік бірліктер екенін айқын көрсетеді. Мәселен, халықтық антропонимдер құрамында *Жылқыбай, Қойлыбай, Қойшыбай, Түйебай, Қошқарбай, Қозыбай, Қозыбақ* тәрізді есімдердің ұшырасуы қазақ қоғамындағы мал шаруашылығының өмір салтымен, ырыс-несібе түсінігімен және баланың болашағына қатысты игі тілекпен тікелей байланысты. Мұндай есімдер кездейсоқ қойылмайды: *бие құлындап, түйе боталап, қой қоздап жатқан кезде туған нәрестенің ырысы мен ризығы мол болсын* деген ырыммен ат беріледі. Сол сияқты қошқарға күйек байлау, оны шешу, малдың көбеюіне қатысты айтылатын «сідігің алтын, сүргенің саулық болсын» тәрізді ырымдық сөздер де антропонимдер уәжінің шаруашылық-мәдени негізін аңғартады. Осы деректер ономастикалық ішкорпуста жалқы есімнің артында тұтас этномәдени ақпарат қабаты сақталатынын дәлелдейді.

Бұл құбылыстың қазақ тілін оқытудағы лингвистикалық-әдістемелік маңызы да ерекше. Инклюзивті білім беру жағдайында ономастикалық ішкорпус деректерін пайдалану арқылы білім алушы кісі есімін тек тілдік форма ретінде емес, оның мәдени-семантикалық уәжін, сөзжасамдық құрылымын, ұлттық дүниетаныммен байланысын қатар тани алады. Мысалы, *Қошқарбай* не *Қозыбай* тәрізді есімдерді талдау барысында оқушы қазақ тіліндегі антропонимжасам үлгілерін меңгерумен бірге, дәстүрлі мал шаруашылығының қазақ өміріндегі орнын, ырым мен ат қоюдың өзара байланысын да түсінеді. Осы тұрғыдан алғанда, ономастикалық ішкорпус қазақ тілін оқытуда тек жалқы есімдер тізбесін ұсынатын қор емес, тілдік бірліктің артындағы ұлттық мәдени мазмұнды ашуға мүмкіндік беретін, сөз мағынасы мен халықтық білімді сабақтастыра танытатын құнды әдістемелік ресурс болып табылады.

Бүгінгі тілдік санада *Ақбай, Қарабай, Байқара, Ағыбай* тәрізді есімдердің бастапқы уәжі көмескіленіп кеткенімен, олардың мазмұн құрылымында көшпелі мал шаруашылығына қатысты терең танымдық ақпарат сақталған. Қазақтың байырғы сөздік қорында жылқы түлігі кей жағдайда *ақ мал* деп аталғаны белгілі. Оның себебі жылқының өзге түліктен бөлек өрістеуімен, жейтін шөбінің сипатына байланысты түсіндіріледі: малшы қауым жылқы оттайтын шөпті *ақ от*, кейде *боз от* деп атаған. Бетеге, тарлау, ебелек сияқты шөп атаулары да осы ұғым өрісімен сабақтас. Демек, *Ақбай, Ағыбай* есімдеріндегі *ақ* компоненті тек түс атауы емес, жылқы түлігімен, соған байланысты ырыс-дәулетпен байланысқан мәдени таңба ретінде көрінеді. Ал *Ақмырза, Баймырза, Жақсыбай, Мырзаберген, Жомарт* сияқты есімдерде мал шаруашылығына қатысты емес, отбасылық және қоғамдық ортада жоғары бағаланатын ізгілік, мәрттік, жомарттық тәрізді этикалық мазмұн кодталған (Уәли, 2023: 218).

Сол сияқты *Қарабай, Байқара* тәрізді антропонимдердегі қара компоненті де жай ғана түсті білдірмейді. Халықтық танымда түйе, сиыр, қой-ешкі сияқты күйіс қайыратын түліктер қара мал атауымен топтастырылған. Осыған байланысты мұндай есімдердегі *қара* байлықтың, мал иелігінің, әсіресе түйелі, қойлы дәулетті ортаның белгісі ретінде жұмсалған деп түсіндіріледі. Яғни *Қарабай, Байқара* атауларындағы компоненттер шаруашылық тәжірибеге негізделген антропонимдік «синонимдер» ретінде қарастырылады.

Инклюзивті білім беру жағдайында ономастикалық ішкорпус деректерін пайдалану арқылы

оқушы кісі есімін тек формалық жағынан емес, оның уәжін, мәдени астарын, сөзжасамдық құрылымын және ұлттық таныммен байланысын қатар түсінеді. Мысалы, *Ақбай* не *Қарабай* есімдерін талдау барысында білім алушы бір жағынан түбір мен компоненттердің мағынасын, екінші жағынан қазақтың төрт түлікке қатысты жіктеу жүйесін, малға байланысты қалыптасқан бағалау өлшемдерін меңгереді. Бұл тәсіл жалқы есімдерді оқытуды жандандырып қана қоймай, тілдік материалды ұлттық мәдени біліммен ұштастырады, оқушының сөздің ішкі мағынасына үнілу дағдысын дамытады.

Ономастикалық ішкорпустағы *жер-су атауларының* мәдени семантикасын оқыту инклюзивті білім беру жағдайында ерекше мазмұнды әрі танымдық тұрғыдан тартымды бағыт, өйткені мұндай атаулар арқылы оқушы бір мезетте тілдік бірліктің құрылымын, тарихи жадты, халықтық танымды және кеңістік туралы ұлттық түсінікті қатар меңгереді. Мәселен, *Бетпақдала* атауының өзі жай географиялық нысан атауы емес, бірнеше қабаттан тұратын мәдени-тілдік ақпаратты сақтап тұрған күрделі топоним. Бір жағынан, ол нақты табиғи кеңістікті – аумағы аса үлкен, сазды, кейде құмды, сортаң шөл алқабын білдіреді; екінші жағынан, оның атауында табиғаттың қаталдығы, тіршілікке қолайсыздық, кеңістіктің үрейлі сипаты тілдік таңбаға айналған. Қазақ әдеби тілінде *бетпақ* сөзі «оңбаған, бетсіз, арсыз» мағынасында қолданылатыны белгілі, алайда бұл мағына топонимнің бастапқы уәжін толық ашпайды. Тілтанымдық тұрғыдан қарастырғанда, бұл атаудың түбірінде иран тілдеріндегі *бад* – «жаман, ауыр, қасірет», *бахт* – «бақ, тағдыр» компоненттері жатқанын көрсететін пікір бар, яғни *бадбахт* тұлғасының бір мағынасы «бақытсыз, сорлы» ұғымымен сабақтасып, кейін түркілік *дала* сөзімен бірігіп, «қатал, бақытсыз дала» деген семантикалық негіз жасаған деп түсіндіріледі. Сонымен қатар халық жадында сақталған аңызда бұл кеңістіктің атауы жоңғар жасақтарының шөл мен аштықтан қырылу оқиғасымен байланыстырылып, «өзі құмды, өзі жазық, өзі бетпақ» деген сипаттамадан туындағаны айтылады.

Демек, *Бетпақдала* топонимінің мәдени семантикасы табиғи кеңістіктің физикалық сипатын ғана емес, тарихи тәжірибені, халықтық бағалауды, қорқыныш пен қаталдық туралы ұжымдық жадыны да жинақтап тұр. Мұндай материалды ономастикалық ішкорпус арқылы қазақ тілі сабағында пайдалану оқушыға топонимді жай атау ретінде емес, мағынасы бар мәдени мәтін ретінде қабылдауға мүмкіндік береді. Әсіресе инклюзивті ортада бұл тәсіл тілдік деректі қызықты, көрнекі, тарихи-аңыздық және түсіндірмелі қырынан ұсынуға жол ашып, сөздің ішкі уәжін тану, ұлттық дүниетанымды түсіну және мәтінмен саналы жұмыс істеу дағдыларын қалыптастырады.

Мәдени-репрезентативті ішкорпус инклюзивті білім беру жағдайында қазақ тілін оқытудың мазмұндық және танымдық негізін күшейтетін маңызды ресурс болып табылады. Оның басты ерекшелігі – тілдік бірлікті оқшау сөз не ереже күйінде емес, ұлттық мәдени тәжірибемен, тұрмыс-салтпен, құндылықтық мазмұнмен және шынайы мәтіндік ортамен сабақтастықта ұсынуында. Осы ішкорпус құрамында қазақ халқының салт-дәстүріне, ұлттық тағамына, киім-кешегіне, қолөнеріне, этнографиялық атауларына, мәдени реалийлеріне қатысты мәтіндер мен бейнематериалдар жүйеленіп берілетіндіктен, тіл үйренуші белгілі бір бірліктің тек атауын ғана емес, оның қандай ортада, қандай қызметте, қандай мәдени мәнмен қолданылатынын да қатар түсінеді. Мәдени-репрезентативті ішкорпус қазақ тілін оқытуда лексикалық мағынаны, мәдени семантиканы және қатысымдық қызметті бір арнада танытатын лингвистикалық база қызметін атқарады (Өтебаева, 2025: 90).

Әдістемелік тұрғыдан алғанда, бұл ішкорпус мәтіндік, дыбыстық және визуалды деректі ұштастыру арқылы оқу мазмұнын икемді құруға жол ашады. Мұғалім белгілі бір тақырыпты алдымен бейне не қысқа мәтін арқылы таныстырып, кейін соған сүйенген сөздік жұмысын, түсіндірмені, тыңдалым, оқылым, айтылым және жазылым тапсырмаларын деңгейлеп ұсына алады. Мұндай жұмыс түрі білім алушының әлеуметтік-мәдени құзыретін де, коммуникативтік дағдысын да қатар дамытады: оқушы этномәдени ұғымды таниды, оны сипаттайды, салыстырады, сұрақ қояды, өз ойын білдіреді. Сонымен бірге цифрлық іздеу мүмкіндігі оқу материалын жедел іріктеуге, білім алушының қызығушылығы мен дайындық деңгейіне сәйкес бейімдеуге жағдай жасайды. Сондықтан мәдени-репрезентативті ішкорпус қазақ тілін

инклюзивті ортада оқытудың лингвистикалық-әдістемелік негіздерін айқындауда тек қосымша қор емес, мәдени мазмұнды тілдік әрекетке айналдыратын, мәтінді түсінуді жеңілдететін және ұлттық дүниетанымды меңгертетін тұтас оқу ресурсы ретінде қарастырылады.

Мәселен, мәдени-репрезентативті ішкорпустағы «аманат» ұғымын талдау қазақ тілін инклюзивті ортада оқытудың лингвистикалық-әдістемелік мүмкіндігін айқын көрсетеді, өйткені бұл бірлік арқылы оқушы сөздің тек лексикалық мағынасын емес, оның артындағы ұлттық дүниетанымды, моральдық-этикалық мазмұнды және қатысымдық қызметін қатар меңгереді. Ішкорпуста *аманат* «біреудің сеніп тапсырған заты, дүниесі, міндеті» деген тұрмыстық мәнмен ғана шектелмей, *сенім, жауапкершілік, адалдық, уәдеге беріктік* сияқты іргелі құндылықтарды жинақтайтын мәдени-символдық ұғым ретінде сипатталады. Осы арқылы білім алушы қазақ тіліндегі этикалық лексиканың мағыналық тереңдігін, сөздің мәдени семантикасын және оның ұлттық мінез-құлық нормаларымен байланысын түсінеді. Мұндай материал инклюзивті білім беру жағдайында тиімді, себебі оқушы ұғымды мәтін арқылы оқып қана қоймай, оның *суретін* және *бейнежазбасын* да көре алады. Бұл өз кезегінде көру, тыңдау және мәтін арқылы қатар қабылдауға мүмкіндік беріп, сөз мағынасын есте сақтауды жеңілдетеді.

аманат	Іздеу
Сөз: Аманат	
Мәдени-тақырыптық топ: Этикалық ұғым атаулары	
Сөз табы: зат есім	
Микротоп: аманат	
Лексикалық мағына: Дәстүрлі ортадағы бір адамның екінші біреуге ақысыз сақтап, кері қайтарып беруі немесе басқа біреуге табыс етуі үшін берген малы, дүние-мүлкі, тұрмыстық заттарының жиынтық атауы.;	
Мәдени-семантикалық мағына: Моральдық-этикалық іргелі ұғымдардың бірі. Аманаттың саны мен мөлшері шектелмейді және сақтау уақыты нақты көрсетіле бермейді. Бұл жерде екі тарап бар: аманаттаушы және аманатқа алушы. Осы екі тарап арасындағы үлкен сенім мен зор жауапкершілікті жүктейтін жосын. Ертеде соғысқа, алыс сапарға шығатын немесе өлер алдындағы адам артындағы жанашырсыз қорғансыз қалып бара жатқан отбасы мен мал-мүлкін, басқа да бағалы дүниелерін өте сенімді, адал жандарға тапсырып кететін болған. Дәстүрлі ортада қалыптасқан қағида бойынша аманат алушы адам қандай қиын жағдай болса да аманатқа қиянат жасамауы тиіс, ол Құдай алдында кешірілмес күнә болып есептеледі. «Аманатқа қиянат жасама» деген қанатты этикалық ұстаным осындай парыздан туындаған. Аманатқа алушы адам, аманатты иесіне аман-есен, сол қалпында тапсырғанша Алла алдында қарыздар адам болып саналатын діни моральмен бекітілген ережелер де бар. Сондай-ақ, аманат қауым мен еларалық, тіпті жеке тұлғалық қарым-қатынастарда да ынтымақтастық пен достық, сенімділік, татулық пен бітімгершілікті сақтау мен орнықтыру қызметін де атқарған. Бұны халқымыз «Аманат аман сақтайды» деп қысқаша тұжырымдаған.	
Суретін қарау	
Видеоны қарау	

Сурет 1 – «Аманат» ұғымының лексикалық әрі мәдени-семантикалық мағынасы
 Рисунок 1 – Лексическое и культурно-семантическое значение понятия «Аманат»
 Figure 1 – The Lexical and Cultural-Semantic Meaning of the Concept «Amanat»

Сөйлеу тілінің табиғи үлгілерін жүйелі түрде ұсынатын *ауызша ішкорпус* қазақ тілін оқытуда ерекше құнды ресурс саналады. Онда тілдік бірлік жазба нұсқамен ғана шектелмей, нақты дыбысталуы, емпін-интонациясы және сөйлеу ырғағымен бірге беріледі. Соның нәтижесінде білім алушы сөзді көзбен оқып қана қоймай, құлақпен тыңдап, оның айтылу ерекшелігін, әуездік өрнегін, сөйлеу қарқынын және мағыналық реңкін қатар қабылдайды. Мұндай мүмкіндік әсіресе инклюзивті ортада маңызды, себебі әр білім алушының қабылдау арнасы әртүрлі болады: біреуі тыңдалым арқылы жақсы меңгерсе, енді біреуі мәтін мен дыбысты қатар ұштастырғанда ғана тілдік бірлікті толық түсінеді. Сондықтан ауызша ішкорпус қазақ тілін оқытуда орфоэпиялық норманы, айтылым мәдениетін және табиғи сөйлеу үлгілерін меңгертетін сенімді тілдік негіз болып табылады.

Әдістемелік жағынан алғанда, ауызша ішкорпус бір материал аясында тыңдалым, оқылым,

айтылым және талдау әрекеттерін өзара байланыста ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Мұғалім белгілі бір сөзді, тіркесті не сөйлеу үлгісін алдымен тыңдатып, кейін мәтіндік нұсқасымен салыстырып, содан соң дұрыс айтылымға қатысты тапсырмалар құра алады. Бұл тәсіл сөйлеу нормасын саналы меңгертуге, дыбыстық айырмашылықтарды аңғаруға, интонациялық үлгіні сезінуге және өз ойын дұрыс жеткізуге жаттықтырады. Сонымен бірге ішкорпус материалдарын шағын бөліктерге жіктеп беру, тірек сөздерді бөліп көрсету, қайталап тыңдату, салыстыру және мәнерлеп айтуға негізделген жұмыс түрлері білім алушының деңгейіне қарай оқу мазмұнын бейімдеуге жол ашады.

Сөз жазыңыз				
«Гаухартас»	фильм	отбасы	A2	
Іздеу				
Атауы	Бейнежазба	Орфографиясы	Сөйлеуші орфоэпиясы	Орфоэпиялық норма
«Гаухартас»	▶	-Сен қылыш жасай аласың ба? -Оп қандай қылыш? -Міне, мынандай. -А, бұның несі бар, мұндайдың талайын жасағанбыз. -Ал ағанның қолынан келмейтін сияқты. -Оны қайдан білесің? -Айттып көріп едім, керек болса өзің жасап ал деді. -Қазір-ақ жасайын, ұстай тұр. -Қазір керекі жоқ, кейінірек. Одан да домбыра тартшы. -Мақұл, тартайын. Не тартайын? -«Гаухартасты». -Оп өн емес пе? -Иә. -Онда сен айт, мен сүйемелдейін. -Ән айтпаймын. -Онда күй тартып берейін.	[сен / қылыш жасай аласың ба?] [ʔоп / ғандай қылыш?] [міне / мынандай] [а / бұның несі бар / мұндайдың талайын жасағанмын] [тал / ағанның қолынан / келмейтін сияқты] [ʔоны / ғайдан білесің] [айтып көріп ʔедім / керек болса / ʔөзің жасап ал деді] [қазір / ақ жасайын / ұстай тұр] [қазір керекі жоқ / кейінірек] / [ʔодан да / домбыра тартшы] [мақұл / тартайын] [не тартайын] [гаухартасты] [ʔоп / өн ʔемес пе] [иә] [ʔонда сен айт / мен сүйемелдейін] [ән айтпаймын] [ʔонда / күй тартып берейін]	[сең / ғылышсасай / аласың ба] [ʔоп / ғандай ғылыш] [міне / мынандай] [а / бұның несі бар / мұндайдың / талайын жасағанмыз] [тал / ағанның голҕаң гелмейтін сыйақты] [ʔонұ / ғайдам білесің] [айтып көрүп ʔедім / керек болса / ʔөзүң жасаб ал деді] [қазір / ағ жасайын / ұстай тұр] [қазір / керекі жоқ / кейінірек] / [ʔодан да / домбыра тартшы] [мақұл / тартайын] / [не тартайын] [гаухартасты] [ʔоп / өн ʔемес пе] [иә] [ʔонда сен айт / мен сүйемелдейін] [ән айтпаймын] [ʔонда / күй тартып перейін]

Сурет 2 – «Гаухартас» фильмінен үзінді

Рисунок 2 – Фрагмент из фильма «Гаухартас»

Figure 2 – An Excerpt from the Film «Gaukhar Tas»

Мысал ретінде ауызша ішкорпуста берілген «Гаухартас» фильмінен алынған диалог инклюзивті білім беру жағдайында қазақ тілін оқытудың лингвистикалық-әдістемелік мүмкіндігін өте айқын көрсетеді. Суреттен көрініп тұрғандай, бір ғана материал аясында білім алушы бейнежазбаны көре алады, оның орфографиялық мәтінін оқиды, сөйлеуші орфоэпиясын тыңдайды және оны әдеби орфоэпиялық нормамен салыстырады. Бұл қазақ тілін тек мәтін арқылы емес, табиғи айтылыммен бірге меңгертуге жол ашады. Оқушы сөздің қалай жазылатынын ғана емес, оның нақты сөйлеуде қалай дыбысталатынын, қай жерде ықшамдалатынын, интонация мен екпіннің қалай берілетінін аңғарады. Мысалы, диалогтегі қарапайым ауызекі сөйлеу үлгілері – сұрау, жауап, келіспеу, ұсыныс айту, эмоциялық реңк білдіру – табиғи қалпында ұсынылғандықтан, білім алушы қазақ тілінің шынайы қолданысын қабылдайды. Бұл әсіресе инклюзивті орта үшін маңызды, өйткені әртүрлі қабылдау арнасы бар оқушыға бір материалды көру, тыңдау, оқу және салыстыру арқылы игеруге мүмкіндік беріледі.

KZ RU EN
Басты бет Іздеу Ақпарат Құралдар Кері байланыс

Сөз жазыңыз

Фәузия Оразбаева
шаршысөз
қазақтілді
ғылым
Алматы

Іздеу

Сұхбат беруші	Сөздің бейнежазбасы	Сөйлеуші орфоэпиясы	Сөздің орфоэпиялық нормасы	Сөздің орфографиясы
Фәузия Оразбаева		↑қадірліұстаз ағалар / қадірліәріптестер / бүтүн ғазак ғылымының тойы →// қазақ тіл білімінің тойы →// қазақ тіл ғылымының Ғай тойы болса да →// үлкені жоқ / кішісі жоқ!// ↑ал Ғенді / Үокас аға сексенге Теліп Үотұрғандықтан →// бүтүн тіпті Ғерекше салтанатты мәжіліс қой деп Үойлаймын!// ↑сіздердің ғылымды мәжілісесті / Үосқ мерейлі / бір Үөте жоғарғы деңгейдегі нийетті тойларыңыз Ғұтты болсын!//	↑қадірліұстаз ағалар / қадірліәріптестер / бүтүн ғазак ғылымының тойы →// қазақ тіл білімінің тойы →// қазақ тіл ғылымының қай тойы болса да →// үлкені жоқ / кішісі жоқ!// ↑ал Ғенді / Үокас аға сексенге Теліп Үотұрғандықтан →// бүтүн тіпті Ғерекше салтанатты мәжіліс қой деп Үойлаймын!// ↑сіздердің ғылымды мәжілісесті / Үосқ мерейлі / бір Үөте жоғарғы деңгейдегі нийетті тойларыңыз Ғұтты болсын!//	Қадірлі ұстаз ағалар, қадірлі әріптестер! Бүтін қазақ ғылымының тойы, қазақ тіл білімінің тойы, қазақ тіл ғылымының қай тойы болса да, үлкені жоқ, кішісі жоқ. Ал енді, Окас аға сексенге келіп отырғандықтан, бүтүн тіпті ерекше салтанатты мәжіліс қой деп ойлаймын. Сіздердің ғылыми мәжілісесті осы мерейлі бір өте жоғарғы деңгейдегі нийетті тойларыңыз құтты болсын!
Фәузия Оразбаева		↑біздің қазақтың Ғелі керемет кең / жері Ғай / жаны дарқан!// ↑Үокас ағамызға қарап Үотұрып →// Үосы қазақтың / бір азаматтық мінезін бәрі бойында жинақталған ғой деп Үойлаймыз →// біздер шәкірттері / кейінгі қарындастары / інілері!// ↑өйткені ағамыз бойындағы мына кеңдік →// содан кейін жан Ғның байлығы →// Ғен бастыс үлкен бір сабырлық!//	↑біздің қазақтың Ғелі керемет кең / жері Ғай / жаны дарқан!// ↑Үокас ағамызға Ғарап Үотұрып →// Үосы қазақтың / бір азаматтық мінезін бәрі бойында жинақталған Ғой деп Үойлаймыз →// біздер шәкірттері / кейінгі қарындастары / інілері!// ↑өйткені ағамыз бойындағы мына Кеңдік →// содан Тейін жан Ғның байлығы →// Ғен бастыс / үлкен бір сабырлық!//	Біздің қазақтың елі керемет кең, жері бай, жаны дарқан. Окас ағамызға қарап отырып, осы қазақтың бір азаматтық мінезін бәрі бойында жинақталған ғой деп ойлаймыз, біздер шәкірттері, кейінгі қарындастары, інілері. Өйткені ағамыз бойындағы мына кеңдік, содан кейін жанының байлығы, ең бастысы үлкен бір сабырлық.
Фәузия Оразбаева		↑байағыда ата бабаларымыз / сабыр сабыр дегенде →// біз көп мән бермейді Ғекембіз →// ал шын мәнінде сабыр деген сөзде Ғарлығы жинақталған Ғекен!// ↑сондықтан Үокас ағамыз мына жеткен жетістігі →// қазақ тіл біліміне сіңірген Ғенбегі →// болашақ ұрпақ үшін / біздер үшін / біздің бізден кейінгі шәкірттер үшін / жалпы келешек қазақ Ғелі үшін Үөшпес мұра деп Үойлаймын!//	↑байағыда / ата бабаларымыз / сабыр сабыр дегенде →// біз Төп мән бермейді Ғекембіз →// ал шын мәнінде сабыр деген сөзде Ғарлығы жинақталған Ғекен!// ↑сондықтан Үокас ағамыз мына жеткен жетістігі →// қазақ тіл біліміне сіңірген Ғенбегі →// болашақ Ғұрпақ үшін / біздер үшін / біздің бізден Ғейінгі шәкірттер үшін / жалпы келешек / қазақ Ғелі үшін Үөшпес мұра деп Үойлаймын!//	Баяғыда ата-бабаларымыз сабыр-сабыр дегенде, біз көп мән бермейді екенбіз, ал шын мәнінде сабыр деген сөзде барлығы жинақталған екен. Сондықтан Окас ағамыз мына жеткен жетістігі, қазақ тіл біліміне сіңірген еңбегі болашақ ұрпақ үшін, біздер үшін, біздің бізден кейінгі шәкірттер үшін жалпы келешек қазақ елі үшін өшпес мұра деп ойлаймын.

Сурет 3 – Сұхбат бөлімінің ішкорпустағы көрінісі
Рисунок 3 – Представление раздела Интервью во внутреннем корпусе
Figure 3 – Representation of the Interview Section in the Subcorpus

Ауызша ішкорпустың сұхбат бөлімі де қазақ тілін инклюзивті ортада оқытудың мазмұнын тереңдете түседі, өйткені мұнда білім алушы елге белгілі тұлғаның табиғи сөйлеу үлгісін тыңдай отырып, оның *сөзсаямасын, орфоэпиялық ерекшелігін, интонациялық өрнегін және әдеби нормаға сәйкестігін* қатар талдай алады. Суреттен көрініп тұрғандай, бір материал аясында сөйлеушінің бейнежазбасы, сөздің орфографиясы, сөйлеуші орфоэпиясы және әдеби орфоэпиялық норма қатар берілген, сондықтан оқушы нақты айтылымды нормадағы үлгімен салыстырып, ауызша сөздің құрылымын саналы түрде меңгереді. Нәтижесінде қазақ тілін оқыту тек мәтінді түсінумен шектелмей, сөздің дұрыс дыбысталуын, сөйлеу мәдениетін, шешендік мәнерін және ғылыми-танымдық мазмұнын тұтас игеруге бағытталады (Ұлттық корпус, 2026).

Қазақ тілінің *ұлттық сөздік қорының* цифрлық картотекалық базасы – инклюзивті білім беру жағдайында қазақ тілін оқытудың мазмұнын нақты дерекпен байытатын маңызды ресурс. Бұрын ғылыми айналым шеңберінде ғана пайдаланылған картотекалық қордың цифрлық форматқа көшіріліп, *tbikartoteka.kz* платформасы арқылы ашық қолжетімді болуы қазақ тілін оқыту әдістемесіне жаңа серпін берді. Бұл қордың басты артықшылығы – сөзді тек дайын анықтама күйінде емес, оның нақты мәтіндік ортадағы қызметімен, қолданыс реңкімен, тіркесім өрісімен және мағыналық құбылуымен бірге көрсетуінде. Осы тұрғыдан алғанда, ұлттық сөздік қор қазақ тілін оқытуда тілдік бірлікті оқшау ереже ретінде емес, өмір сүретін контексте тануға мүмкіндік береді. Инклюзивті орта жағдайында білім алушы сөз мағынасын қысқа анықтамадан ғана емес, әр алуан қолданыс үлгілері арқылы тереңірек түсінеді.

Әдістемелік жағынан бұл ресурс оқытушыға оқу материалын білім алушының жасына, тілдік даярлығына және қабылдау ерекшелігіне қарай саралап ұсынуға жол ашады. Картотекалық қорда XX ғасырдың қыркыншы жылдарынан бастап жинақталған деректер сақталғандықтан, бір сөздің әр кезеңдегі қолданысын, стильдік реңкін, мағыналық аясын және контекстік өзгерісін салыстырып көрсетуге болады. Мұғалім осындай материалдар негізінде бір сөзге байланысты бірнеше ықшам контекст таңдап, оны түсіндірме, тірек сөз, визуалды немесе ауызша қолдаумен толықтыра алады. Нәтижесінде білім алушының сөздік қоры кеңейіп қана

қоймай, сөз мағынасының жағдаятқа қарай түрленетінін, тілдік қолданыстың үнемі контекспен байланысты екенін саналы түрде ұғынады.

Сурет 4 – «Бас» сөзінің контекстегі қолданысы

Рисунок 4 – Контекстуальное употребление слова «бас»

Figure 4 – The Contextual Use of the Word «Bas»

Суреттегі картотекалық материалдар *бас* сөзінің қазақ мәтініндегі қолданысын айқын көрсетеді. Бұл бірлік тек дене мүшесінің атауы ретінде емес, әртүрлі мәтіндік ортада ауыспалы, туынды және тіркесімдік мағыналарға ие көпқабатты лексема ретінде көрінеді. Қима қағаздардан *бас* сөзінің бірде тура мағынада, бірде *адам, жетекшілік, бастау, алдыңғы бөлік, даралық белгі, әрекеттің басталуы* сияқты ұғымдық ренктерді білдіретіні байқалады, яғни сөздің семантикалық өрісі нақты контекст арқылы ашылады. Мұндай картотекалық дерек лексема мағынасын сөздік анықтамамен шектемей, оның әр кезеңдегі, әр стильдегі және әр жағдаяттағы қолданысын салыстыруға мүмкіндік береді. Лингвистикалық тұрғыдан бұл – полисемияны, тіркесім қабілетін, семантикалық дамуды және сөздің функционалдық белсенділігін танудың сенімді жолы. Әдістемелік жағынан алғанда, осындай мысалдар білім алушыға сөздің мағынасы контекстке тәуелді өзгеретінін, бір лексеманың әртүрлі мәтінде әрқилы қызмет атқаратынын нақты дәлелмен түсіндіруге көмектеседі. Сондықтан ұлттық картотекалық қор қазақ тілін дерекке сүйеніп, сапалы әрі терең оқытудың маңызды құралы бола алады.

Қазақ тілін инклюзивті білім беру жағдайында оқытуда тиімді пайдалануға болатын цифрлық ресурстардың бірі – *TBIJAZU* ақылды мәтінтүзеткіші. Оның құндылығы мәтінді жай техникалық тұрғыдан түзетіп берумен шектелмей, жазылым дағдысын қалыптастыруға бағытталған үйретуші құрал қызметін атқаруынан көрінеді. Жүйе қазақ тілінің табиғатына бейімделген көлемді тілдік дерекке сүйене отырып, орфографиялық, грамматикалық, пунктуациялық, стильдік және техникалық қателерді анықтап, олардың дұрыс нұсқасын ұсынады. Мұндай мүмкіндік әртүрлі даярлық деңгейіндегі білім алушыға өз мәтініндегі қатені бірден байқап, оны түзетудің жолын көруге жағдай жасайды. Соның нәтижесінде оқушы дайын үлгіні жай қабылдамай, өз жазбасын қайта қарап, салыстырып, өңдеу арқылы жазылым мәдениетін біртіндеп меңгереді.

Әдістемелік тұрғыдан *TBIJAZU* мұғалім мен білім алушы арасындағы кері байланысты жеделдетіп, қате түрлерін жүйелеуге және жазылым жұмысын кезең-кезеңімен ұйымдастыруға мүмкіндік береді. Мұғалім осы құрал арқылы сыныпта жиі ұшырайтын қателерді топтап, соған

негізделген мақсатты жаттығулар құра алады, ал білім алушы өз мәтінін бірнеше рет тексеріп, дұрыс нұсқаны саналы түрде бекітеді. Бұл тәсіл әсіресе оқу қарқыны мен қабылдау ерекшелігі әртүрлі оқушылармен жұмыс істегенде қолайлы, өйткені мәтінді түзету үдерісі жекеленген сипат алады. Сондықтан *TBIJAZU* қазақ тілін оқытудың лингвистикалық-әдістемелік негіздерін айқындауда қосымша сервис қана емес, жазылым нормасын меңгертетін, тілдік қатені түсіндіретін және білім алушының өз мәтінімен саналы жұмыс істеуіне көмектесетін әдістемелік құрал болады.

Қазақ тілін инклюзивті білім беру жағдайында оқытудың мазмұнын тереңдететін келесі цифрлық ресурс – *қазақ тілінің паремиологиялық қоры*. Мысалы, *қамшы* сөзі бойынша іздеу жүргізгенде оқушы осы сөз қатысқан фразеологизмдерді, мақал-мәтелдерді, тұрақты тіркестерді және олардың этномәдени семантикасын бір жерден көре алады; соның нәтижесінде сөздің тек атаулық мағынасы емес, оның қазақ дүниетанымындағы қызметі, бағалауыштық реңкі, бейнелілік қуаты және мәдени жүктемесі ашылады. Мұндай жүйе тілдік бірліктің контекстік өрісін кеңейтіп, сөздің қандай жағдаятта, қандай мағынада, қандай астармен жұмсалатынын түсінуге көмектеседі. Әдістемелік тұрғыдан бұл қордың артықшылығы – мұғалімге бір сөздің айналасындағы әртүрлі тілдік материалды шашыратпай, кешенді түрде ұсынуға мүмкіндік беруінде, ал білім алушы үшін сөз байлығын молайтуға, көркем әрі дәл сөйлеуге, астарлы мағынаны тануға, ұлттық мәдени кодты түсінуге жағдай жасауында. Әсіресе инклюзивті ортада білім алушы бір сөзге қатысты бірнеше қысқа, мағыналық жағынан айқын, салыстыруға ыңғайлы үлгіні қатар көріп, оларды деңгейіне қарай меңгере алады.

Зерттеу барысында қол жеткізген ғылыми нәтижелерді былайша жүйелеуге болады: Қазақ тілінің ұлттық корпусы мен соған сабақтас цифрлық ресурстарды талдау инклюзивті білім беру жағдайында қазақ тілін оқытудың лингвистикалық-әдістемелік негізі табиғи тілдік дерекке, мәдени мазмұнға, дыбыстық үлгіге және жедел цифрлық кері байланысқа сүйенгенде ғана нәтижелі болатынын көрсетті. Атап айтқанда, *ономастикалық ішкорпус* жалқы есімдердің артындағы этномәдени уәжді, тарихи жад пен ұлттық дүниетанымды таныту арқылы сөздің мәдени-семантикалық табиғатын ашуға мүмкіндік беретіні анықталды; *мәдени-репрезентативті ішкорпус* этнографиялық, құндылықтық және танымдық мазмұнды шынайы мәтіндік ортада ұсына отырып, тілдік бірлікті мәдени контекспен бірге меңгертудің тиімді құралы екені айқындалды; *ауызша ішкорпус* орфоэпиялық норма, табиғи дыбысталу, интонация мен сөйлеу қарқынын қатар көрсету арқылы тыңдалым, айтылым және оқылым әрекеттерін бір арнада ұйымдастыруға болатынын дәлелдеді. Ал *TBIJAZU* ақылды мәтінтүзеткіші жазылымды үйретуде қате түрлерін жедел анықтап, дұрыс нұсқаны ұсыну арқылы білім алушының өз мәтінін саналы түзету дағдысын қалыптастыратыны анықталды. *Қазақ тілінің ұлттық сөздік қоры* сөздің контекстегі өмірін, мағыналық реңкін, тіркесім өрісін және стильдік құбылуын нақты дерекпен көрсету арқылы лексикалық жұмысты тереңдетуге жағдай жасайтыны анықталса, *қазақ тілінің паремиологиялық қоры* бір сөзге қатысты фразеологизмдерді, мақал-мәтелдерді, тұрақты тіркестерді және этномәдени семантиканы тұтас ұсыну арқылы оқушының сөз байлығын, бейнелі ойлауын және көркем сөйлеуін дамытуға мүмкіндік беретіні байқалды. Осылайша, зерттеу нәтижелері ұлттық корпус пен цифрлық қорларды кешенді пайдалану қазақ тілін инклюзивті ортада деңгейлеп, мәдени мазмұнмен байытып, тілдік дағдыларды табиғи дерек негізінде қалыптастыратын өнімді лингвистикалық-әдістемелік модель ұсынаатынын дәлелдеді.

Қорытынды

Қорыта айтқанда, Қазақ тілінің ұлттық корпусы және соған сабақтас цифрлық қорлар инклюзивті білім беру жағдайында қазақ тілін оқытудың мазмұнын жаңаша ұйымдастыруға мүмкіндік беретін кешенді лингвистикалық-әдістемелік негіз екені айқындалды. Бұл ресурстар тілдік бірлікті жеке-дара ереже күйінде емес, табиғи қолданысымен, мәдени семантикасымен, дыбыстық үлгісімен, орфографиялық нормасымен және контекстік қызметімен бірге ұсынады. Соның нәтижесінде қазақ тілін оқыту үдерісі түсіндіру мен жаттатуға ғана емес, шынайы тілдік дерекке сүйенген талдауға, салыстыруға, бейімдеуге және саналы меңгеруге негізделеді. Ономастикалық, мәдени-репрезентативті, ауызша ішкорпустар, ұлттық сөздік қор, паремиологиялық қор және *TBIJAZU* тәрізді цифрлық ресурстарды өзара сабақтастыра

пайдалану инклюзивті ортада оқу материалын деңгейлеуге, білім алушының қабылдау ерекшелігін ескеруге және тілдік дағдыларды кешенді қалыптастыруға жол ашады.

Сонымен бірге ұлттық корпус пен цифрлық қорлардың маңызы білім беру шеңберімен шектелмейді. Олар қазақ тілінің цифрлық кеңістіктегі өміршеңдігін күшейтіп, жасанды интеллект жүйелерін, соның ішінде QazLLM сияқты ұлттық үлкен тілдік модельдерді сапалы тілдік дерекпен қамтамасыз ете алатын стратегиялық база қызметін атқарады. Тілдік модельдердің дәлдігі, стильдік сезімталдығы, ұлттық-мәдени бірліктерді тануы және қазақша мәтінді табиғи тудыруы көбіне осындай жүйеленген, белгіленген және репрезентативті қорларға тәуелді. Осы тұрғыдан алғанда, Қазақ тілінің ұлттық корпусын оқыту ісіне де, тілдік технологияларға да қатар қызмет ететін көпқырлы ресурс ретінде қарастыру қажет. Болашақта оны оқу платформаларымен, цифрлық жаттығу жүйелерімен және қазақтілді ЖИ шешімдерімен ықпалдастыру қазақ тілін оқытудың сапасын арттырып қана қоймай, тілдің ғылыми, мәдени және технологиялық әлеуетін де жаңа деңгейге көтереді.

Әдебиеттер

- Дәулетбекова Ж.А. Байтұрсынұлының «тірі білім» теориясы мен әл-Фараби және Абай ілімдерінің сабақтастығы: қазақ тілін оқыту әдістемесі // ҚазҰУ Хабаршысы. Педагогикалық ғылымдар сериясы. – 2024. – №2 (79). – 180-190-бб. <https://doi.org/10.26577/JES20247902015>
- Ермекова Т. Қазақ тілін оқытудың екі жүйесі болу керек // Мемлекеттік тілді дамыту институты. Сұхбат. – Алматы, 2024. 8 қаңтар. https://mtdi.kz/%E4%B8%93/oku_adisteme/id/1170/q/1 (Қаралған күні: 10.04.2026)
- Ерназарова З. Қазақ тілін оқытудың аксиологиялық бағыты // ҚазҰУ Хабаршысы. Филология сериясы. – 2018. – №2 (170). – 201-209-бб. <https://philart.kaznu.kz/index.php/1-FIL/article/view/2235>
- Жұбанов А., Жаңабекова А. Корпустық лингвистика. – Алматы, 2016. – 336 б.
- Қазақ тілінің ұлттық корпусы. А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты. (Қаралған күні: 10.04.2026) <https://qazcorpus.kz/>
- Қапалбек Б. Қазақ тілін оқытудың тұжырымдамасын жасау керек // «Anatili» газеті. – №2. – 6 шілде, 2023 ж. <https://anatili.kazgazeta.kz/news/62028> (Қаралған күні: 10.04.2026)
- Өтебаева Э., Нұстаева А. Мәдени-репрезентативті ішкорпус: ұлттық мәдени-танымдық бірліктерді цифрлық кеңістікте сақтаудың маңыздылығы. Л.Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университетінің Хабаршысы. Филология сериясы. – 2025. №3 (152). – 89-101-бб. <https://doi.org/10.32523/2616-678X-2025-152-3-89-101>
- Рысбергген Қ. Қазақ тілінің ұлттық корпусының ономастикалық ішкорпусын әзірлеу тәжірибесі // *Tiltanym*, 2023. №3 (91). – 144-152-бб. <https://doi.org/10.55491/2411-6076-2023-3-144-152>
- Уәли Н. Ономастикалық корпус: антропонимдер мен топонимдердің мәдени тілдік кодын ашудың ғылыми негіздері // Қазақ тілінің ұлттық корпусын әзірлеу тәжірибесі. – Алматы: ЖК Асыл, 2023. – 446 б.
- Abdel, L. MMM. Corpus literacy instruction in language teacher education: Investigating Arab EFL student teachers' immediate beliefs and long-term practices. *ReCALL*. 2021;33(1):34-48. doi:10.1017/S0958344020000129
- Bakogiannis, A. Exploring inclusive teaching practices of English for Academic Purposes (EAP) in Higher Education (HE): A call for systemic change. *Journal of Learning Development in Higher Education*, (31). 2024. <https://doi.org/10.47408/jldhe.vi31.1282>
- Bober, N., Kapranov, Y., Kukarina, A., Tron, T., Nasalevych, T. British National Corpus in English Language Teaching of University Students // *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. Vol. 20. No. 6. Pp. 174-193. June 2021. <https://doi.org/10.26803/ijlter.20.6.9>
- Fazylzhanova, A., Seitbekova, A., Kobdenova, G., Seidamat, A., Ayazbayev, G. The issues of developing the historical subcorpus of the National Corpus of the Kazakh Language // *Lodz Papers in Pragmatics*. Vol. 21, No. 1, 2025, Pp. 169-191. <https://doi.org/10.1515/lpp-2024-0038>
- Hudousková, A. Valency constructions in teaching Czech for foreigners // *Studia Slavica*. 2026. No. 2 (71). Pp. 113-133. <https://doi.org/10.1556/060.2025.00244>
- Institute of the Czech National Corpus. <https://ocnk.ff.cuni.cz/en/> (Accessed: 10.03.2026). Available online: https://ocnk.ff.cuni.cz/en/?utm_source=chatgpt.com
- Kormos, J., Indrarathne, B. Specific learning differences in learning, teaching, and assessing additional languages // *Language Teaching*. 2025. No. 2 (59). Pp. 139-163. <https://doi.org/10.1017/S0261444825100803>
- Olkhovskaya, A. Using Corpus Data in Teaching Russian // *Tomsk State Pedagogical University Bulletin*. 2019. No. 2 (199). Pp. 98-107. <https://doi.org/10.23951/1609-624X-2019-2-98-107>
- Válková, A. Building Czech Textbook Corpora (UcebKo) for teaching Czech to foreigners // *Jazykovedný časopis*. 2021. No. 2 (72). Pp. 631-640. <https://doi.org/10.2478/jazcas-2021-0057>
- Zasina, A. Designing a Corpus Workbook for Students of Czech as a Foreign Language // *Studie z aplikované lingvistiky*. 2022. No. 2 (13). Pp. 125-132.

References

- Abdel, L. (2021) MMM. Corpus literacy instruction in language teacher education: Investigating Arab EFL student teachers' immediate beliefs and long-term practices. *ReCALL*. 33(1):34-48. doi:10.1017/S0958344020000129 (in English)
- Bakogiannis, A. (2024) Exploring inclusive teaching practices of English for Academic Purposes (EAP) in Higher Education (HE): A call for systemic change. *Journal of Learning Development in Higher Education*, (31). (in English)
- Bober, N., Kapranov, Y., Kukarina, A., Tron, T., Nasalevych, T. (2021) British National Corpus in English Language Teaching of University Students. *International Journal of Learning, Teaching and Educational Research*. Vol. 20. No. 6. Pp. 174-193. <https://doi.org/10.26803/ijlter.20.6.9> (in English)
- Dauletbekova, Zh. (2024) A. Baitursynulyning "tiri bilim" teorijasy men al-Farabi zhane Abaj ilimderining sabaqtastygy: qazaq tilin oqytu adistemesi. *QazUU Habarshysy. Pedagogikalyq gylymdar serijasy*. No. 2 (79). 180-190-bb. [Dauletbekova, Zh. (2024) The Continuity of A. Baitursynuly's "Living Knowledge" Theory with the Teachings of al-Farabi and Abai: Methodology of Teaching the Kazakh Language. *KazNU Bulletin. Pedagogical Sciences Series*. No. 2 (79). Pp. 180-190.]. <https://doi.org/10.26577/JES20247902015> (in Kazakh)
- Ermekova, T. (2024) Qazaq tilin oqytudying eki zhujesi bolu kerek. Memlekettik tildi damytu instituty. Suhbat. Almaty. 8 qangtar. [Ermekova, T. (2024) There Should Be Two Systems for Teaching the Kazakh Language. Institute for the Development of the State Language. Interview. Almaty. January 8. (Accessed: 10.04.2026)]. (in Kazakh)
- Ernazarova, Z. (2018) Qazaq tilin oqytudying aksiologijalyq bagyty. *QazUU Habarshysy. Filologiya serijasy*. No.2 (170). 201-209-bb. [Ernazarova, Z. (2018) The Axiological Orientation of Teaching the Kazakh Language. *KazNU Bulletin. Philology Series*. No.2 (170). Pp. 201-209.]. <https://philart.kaznu.kz/index.php/1-FIL/article/view/2235> (in Kazakh)
- Fazylzhanova, A., Seitbekova, A., Kobdenova, G., Seidamat, A. and Ayazbayev, G. (2025) The issues of developing the historical subcorpus of the National Corpus of the Kazakh Language. *Lodz Papers in Pragmatics*. Vol. 21, No. 1, Pp. 169-191. <https://doi.org/10.1515/lpp-2024-0038> (in English)
- Hudousková, A. Valency constructions in teaching Czech for foreigners. *Studia Slavica*. 2026. No. 2. Pp. 113-133.
- Institute of the Czech National Corpus (2026) <https://ocnk.ff.cuni.cz/en/> (Accessed on 10 March 2026). Available online: https://ocnk.ff.cuni.cz/en/?utm_source=chatgpt.com (in English)
- Kormos, J., Indrarathne, B. (2025) Specific learning differences in learning, teaching, and assessing additional languages. *Language Teaching*. No. 2 (59). Pp. 139-163. <https://doi.org/10.1017/S0261444825100803> (in English)
- Olkhovskaya, A. (2019) Using Corpus Data in Teaching Russian. *Tomsk State Pedagogical University Bulletin*. No.2. Pp. 98-107. <https://doi.org/10.23951/1609-624X-2019-2-98-107> (in English)
- Otebaeva, Je., Nustaeva, A. (2025) Madeni-reprezentativti ishkopus: ulttyq madeni-tanyndyq birlikterdi cifrlyq kengistikte saqtaudying mangyzdylygy. *Eurazija ulttyq universitetining Habarshysy*. No.3 (152). 89-101-bb. [Otebaeva, E., Nustayeva, A. (2025) Cultural-Representative Subcorpus: The Importance of Preserving National Cultural and Cognitive Units in the Digital Space. *Bulletin of Eurasian National University. Philology Series*. No.3. Pp. 89-101.]. (in Kazakh)
- Qapalbek, B. (2023) Qazaq tilin oqytudying tuzhyrymdamasyn zhasau kerek. "Anatili" gazeti. No.2. 6 shilde. [Qapalbek, B. (2023) It Is Necessary to Develop a Concept for Teaching the Kazakh Language. "Ana tili". No.2. July 6. (Accessed: 10.04.2026)]. <https://anatili.kazgazeta.kz/news/62028> (in Kazakh)
- Qazaq tilining ulttyq korpusy. A. Baitursynuly atyndagy Til bilimi instituty. [National Corpus of the Kazakh Language. A. Baitursynuly Institute of Linguistics.] (Accessed: 10.04.2026) from <https://qazcorpus.kz/> (in Kazakh)
- Rysbergen, Q. (2023) Qazaq tilining ulttyq korpusynyng onomastikalyq ishkopusyn azirleu tazhiribesi. *Tiltanyim*, No.3. 144-152-bb. [Rysbergen, K. (2023) The Experience of Developing the Onomastic Subcorpus of the National Corpus of the Kazakh Language. *Tiltanyim*, No.3. Pp. 144-152.]. <https://doi.org/10.55491/2411-6076-2023-3-144-152> (in Kazakh)
- Uali, N. (2023) Onomastikalyq korpus: antroponimder men toponimderding madeni tildik kodyn ashudying gylimi negizderi. Qazaq tilining ulttyq korpusyn azirleu tazhiribesi. Almaty: ZhK Asyl. 446 b. [Uali, N. (2023) Onomastic Corpus: Scientific Foundations for Revealing the Cultural and Linguistic Code of Anthroponyms and Toponyms. The Experience of Developing the National Corpus of the Kazakh Language. Almaty: ZhK Asyl. 446 p.] (in Kazakh)
- Válková, A. (2021) Building Czech Textbook Corpora (UcebKo) for teaching Czech to foreigners. *Jazykovedný časopis*. No. 2 (72). Pp. 631-640. <https://doi.org/10.2478/jazcas-2021-0057> (in English)
- Zasina, A. (2022) Designing a Corpus Workbook for Students of Czech as a Foreign Language. *Studie z aplikované lingvistiky*. No.2 (13). Pp. 125-132. (in English)
- Zhubanov, A., Zhangabekova, A. (2016) *Korpustyq lingvistika*. Almaty. 336 b. [Zhubanov, A., Zhanabekova, A. (2016) *Corpus Linguistics*. Almaty. 336 p.] (in Kazakh)

Мақала туралы ақпарат / Информация о статье / Information about the article

Редакцияға түсті / Поступила в редакцию / Entered the editorial office: 15.06.2026.

Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted for publication: 22.09.2026.

Интернетте қолжетімді / Доступно онлайн / Available online: 30.09.2026.